

urge to stay in the digital (virtual) space, realised with the help of modern technologies.

Keywords: Internet addiction, cyber addiction, computer addiction, gaming disorder, digital addiction, internet overuse.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series19.2022.43.12>

УДК 159.922.73:791.228

В. І.Кротенко

vikrotenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6382-984X>

І.В.Савош

ivanna.savosh@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8403-363X>

ВПЛИВ МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ НА РОЗВИТОК ПСИХІКИ ДИТИНИ

У статті розглянуто проблему впровадження у навчання, виховання і дозвілля дитини різних видів медіапродукції, насамперед, мультимедійних фільмів, а також їх безпосередній вплив на розвиток. На основі аналізу психологічної літератури визначено внесок науковців у вивчення та розширення знань з обраної теми. Обґрунтовано значущість розуміння фахівцями та батьками усіх можливих впливів на дитину та зазначено вимоги до мультимедійних фільмів. Зазначено психічні процеси, що піддаються безпосередньому впливу. Споглядання мультсеріалів часто може бути визначальним при засвоєнні і розумінні емоцій і емоційних проявів. Таке трапляється, коли дитина з раннього віку проводить надто багато часу перед екранами гаджетів. Виокремлено фактори, через які діти є вразливими до всього, що демонструється у телеекранах, серед них: особливості дитячої психіки та недостатня сформованість психічних процесів. Окреслено деякі протиріччя дослідників у цій сфері та описано як позитивні, так і негативні аспекти проблематики. Досліджено шляхом опитування ставлення батьків та дітей до мультфільмів, а також наслідки їх щоденного перегляду. Визначено перелік рекомендацій, відповідно до результатів проведеного дослідження.

Ключові слова: психічний розвиток, розвиток дитини, клінічна психологія, психічні процеси, дитяча психологія.

Постановка проблеми. Уже багато десятиріч років мультфільми продовжують бути незмінним атрибутом буденності дітей у кожній родині. Разом зі зміною змісту таких телесюжетів змінюється вплив на дитину, який сьогодні є дуже помітним. Наслідки такого впливу проявляються у багатьох сферах життя родини і не завжди вони є позитивними. Нова система освіти в Україні орієнтується на включення в освітній простір інформаційно-комунікативних технологій. Тож можна простежити, що в навчально-

виховному процесі дедалі глибше впроваджують транслявання мультфільмів за допомогою різного приладдя. На сьогодні проблема мультфільмів як засобу впливу на психіку дітей не дуже глибоко досліджена в Україні, тому наразі є дуже актуальною і вимагає включення багатьох науковців у її вивчення. Думки спеціалістів у сфері освіти та психології в останні роки почали розходитися, деякі вчені наголошують на негативних наслідках впливу на дитину телебачення чи будь-яких екранізованих сюжетів, інші – доводять позитивний вплив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що на психіку дитини може впливати ряд специфічних чинників, серед яких:

1. Мультфільми, які обирає дитина або її батьки (Wrinpt J.C., St. Peters, M., & Huston A.C., 1990, Дудкіна К. А. 2012);
2. Засоби масової інформації;
3. Діджиталізація.

Саме ці засоби впливу та його наслідки наразі є актуальною проблемою, яка вивчається сучасними психологами в Україні та поза її межами.

Дослідженнями у питаннях, пов'язаних з використанням медіа-продукції у вихованні і навчанні дітей займалися такі вчені, як О. Араптанова, В. Коротова, В. Краєвський, Б. Лихачов, І. Лернер тощо. У своїх працях вони довели великий вплив мультимедіа технологій на психіку дитини.

Важливо також відмітити, що специфіка й ті традиції, які закладалися при побудові мультфільмів, з часом змінюються і трансформуються (Ф. Хитрук, М. Пащенко, В. Дегтярьова, Л. Атаманова, Е. Пуганов, А. Буровс, І. Гурвич, А. Грачова, Л. Зарубін, Р. Овчарова та ін.). Серед ознак радянського періоду найбільше відтворювалися в їх змісті атмосфера доброти і тепла, м'який гумор, великий заряд смислової та емоційної енергії, простота і ясність характерів, висока зображувальна культура, що допомагало глядачам засвоювати етичні норми культурного способу життя та моральні цінності. При аналізі сучасної мультиплікації більше реалізуються такі особливості як: яскравість, образність, стислість та динамічність зміни сюжетів, звукові ефекти, новизна, показ великим планом обличчя мультгероя, переривання мультфільмів на найтрагічнішому місці, відео – комп'ютерні спецефекти (Гавриш Н. В., Клокова Г. А. 2013).

Спроби провести узагальнення та систематизацію мультфільмів здійснювалися різними фахівцями (Е. Арнольдї, С. Асенін, Д. Бабиченко, К. Бартон, Н. Беркова, А. Волков, Е. Гамбург, С. Гунзбург, А. Каранович, І. Іванов, А. Орлов та інші). Узагальнюючи ці та інші дослідження, можна виділити:

- підхід систематизації, який поділяв мультфільми в залежності від цільової спрямованості та психологічного впливу: орієнтовані на дітей та дорослих;

- підхід, який спирається на технічні ознаки побудови мультфільму: мальовані, лялькові, пластилінові, пісочні та інші.

Інші дослідники пропонують систематизувати мультфільми в залежності від кольору – чорно-білі, кольорові; від звуку – звукові, німі; залежно від тривалості – односерійні, багатосерійні, довготривалі. Деякі фахівці пропонують різновиди залежно від функції, яку виконує мультфільм: розважальні, виховні, навчальні, розвивальні, пізнавальні, естетично спрямовані та інші В залежності від жанру сюжету: фантастичні, історичні, трагічні, пригодницькі, художні (Гавриш Н. В., Клокова Г. А. 2013).

Ще в 70-ті роки тепер уже минулого ХХ століття психологи встановили, що моделі поведінки, які демонструють улюблені герої екрану, мають величезну привабливість, особливо для молодих глядачів з нестійкою психікою і системою цінностей, що ще не сформувалася (Дудкіна К. А. 2012).

Мета статті – розширити арсенал знань про вплив мультфільмів на психічний розвиток дітей, а також виявити ставлення батьків до сучасних мультфільмів.

Виклад основного матеріалу. Раннє дитинство цікаве тим, що з усіх психічних функцій домінує сприймання. Наприкінці раннього дитинства дитина вже добре осмислює все те, що відбувається навколо неї. Все це жорстко закладається у її пам'яті і відбивається у її діях. Коли дитина дивиться мультфільм, її ненав'язливо знайомлять із різного роду стратегіями та правилами поведінки, ознаками добрих і поганих героїв тощо. Все це дитина переносить у реальне життя, починає застосовувати до реальних людей. І робить це без критичного аналізу отриманої інформації. Як стверджує відомий американський психолог та психіатр Ерік Берн, поведінка героїв казок чи мультфільмів лягає основою життєвого сценарію маленької людини і впливає на її подальше життя.

Якщо поведінка, яка відхиляється від норми або хуліганська поведінка на екрані ніяк не карається, тоді є дуже висока ймовірність, що діти її наслідуватимуть. Дослідженням впливу екрану на масового глядача займався відомий американський психолог Альберт Бандура, який написав спеціальну роботу «Теорія соціального навчання». Він стверджував, що навіть одна-єдина телевізійна модель поведінки може стати предметом наслідування мільйонів. Це багато разів підтверджено експериментами та практикою сучасного життя.

Якщо розглядати проблему розвитку мовлення, то чим пізніше дитина познайомиться з мультфільмами, тим краще (в ідеалі після 3-х років), адже темп і ритм мови, які дитина чує з екрану телевізора, сильно прискорені. А для того, щоб мати можливість розвивати власне зв'язне мовлення, необхідно говорити не поспішаючи і чітко, ретельно промовляючи кожне слово – щоб у потоці мови дитина могла виділяти окремі звуки та слова. Власна мова у дітей розвивається з урахуванням розуміння промови. Для того, щоб активний словник дитини добре формувався (регулярно з'являлися нові слова,

закріплювалися, а не зникали через час вже наявні), важливо, щоб дитина не тільки була готова вимовити слово чи фразу, а й розуміла їх значення. І допомогти дитині у цьому можуть лише дорослі: пояснити, що означає це слово, разом намалювати картинку і цим створити образ цього слова, через ігри ближче з ним познайомити, поставити запитання та багато іншого. З мультиків найчастіше діти просто «хапають» окремі слова та фрази і намагаються їх застосувати у схожій ситуації, часто зовсім не розуміючи їхнього сенсу (О. О. Міненко 2018).

Варто також зазначити про емоційну сферу дітей, перегляд мультфільмів безпосередньо впливає на неї. В. І. Кротенко (2017) у своєму дослідженні виділила 2 категорії емоцій людини:

1) Позитивні емоції, пов'язані із задоволенням потреб індивідуума або спільноти. Для їх виникнення необхідне поєднання двох факторів:

- потреба, яку не вдалося задовольнити;
- наявність ймовірності її задоволення.

2) Негативні емоції, пов'язані з небезпекою і навіть загрозою для життя. До позитивних емоційних переживань відносять такі як задоволення, радість, блаженство, захоплення, радість, гордість, самовдоволення, задоволеність собою, впевненість, довіра, повага, симпатія, ніжність, любов, розчулення, подяку, спокійна совість, полегшення, стан безпеки, передчуття, зловтіха, задоволена помста.

Негативні емоційні переживання: невдоволення, горе (скорбота), туга, печаль, смуток, нудьга, розпач, засмучення, тривога, переляк, страх, жах, жалість, співчуття, розчарування, досада, образа, гнів, лють, презирство, обурення, неприязнь, заздрість, злоба, ненависть, злість, ревності, невпевненість (сумнів), недовіра, збентеження, сором, каяття, нетерпіння, відраза, огида.

Споглядання мультсеріалів, часом, може бути визначальним при засвоєнні і розумінні емоцій і емоційних проявів. Таке трапляється, коли дитина з раннього віку проводить надто багато часу перед екранами гаджетів.

Д. Б. Ельконін визначає гру як форму діяльності в умовних ситуаціях, спрямовану на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, фіксованого у соціально закріплених способах здійснення предметних дій, у предметах науки та культури. З'являючись на світ, людина застає якусь культуру. Пізнати її можна за допомогою деяких медіаторів. Л. С. Виготський як таких розглядав дорослого-посередника, знак та слово. А. Ф. Лосєв додавав до цього ще міф і символ. Через сучасне телебачення дитина вчиться не тільки писати, читати, рахувати на своїй та інших мовах, а й набуває початкове розуміння людських відносин. Мультики, в яких такий популярний героїзм, розум, доброта, щедрість, де висміюється боягузтво, дурість, злість, жадібність і підлість, дуже подобаються дітям, а після перегляду у них все це залишається в пам'яті, і їхні взаємини з друзями та батьками трохи змінюються. Для маленьких дітей часто кумирами та ідеалами

стають герої казок, мультфільмів, кіно.

Усі психічні процеси у дитини раннього віку знаходяться на стадії формування або розвитку. Їх розвиток продовжується і у дошкільному віці, але в той же час дитина може засвоювати і опрацьовувати набагато більше інформації. Тому дуже важливо саме у ці вікові періоди дозувати час дитини, проведений перед екранами телевізорів чи моніторами інших гаджетів. У щоденний розклад варто додавати різні види активності, розвивальних занять тощо.

Через особливості дитячої психіки, недостатньої сформованості психічних процесів, діти є вразливими та залежними від телевізійних чи мультимедійних впливів. Такі особливості виокремила у своєму дослідженні О. Міненко (2018):

- Відсутнє або слабе розрізнення реального світу та вигаданого, що може призвести до сприймання дитиною сюжету як частини реальності;
- Наслідування – це один із провідних механізмів психічного розвитку, а також засвоєння соціального досвіду. Безумовно, першочергово дитина наслідує значущих дорослих – батьків, далі ровесників і улюблених героїв мультфільмів;
- Некритичне сприймання і автоматичне засвоєння інформації через несформоване критичне мислення;
- З самого дитинства, з розвитком дитини відбувається формування моделі світу через інформацію, отриману з оточуючого середовища. У деяких випадках мультимедія може відігравати провідну роль у цьому питанні, адже діти проводять багато часу перед екранами телевізора;
- Окрім побудови моделі світу, дитина має знайти у ній своє місце. Це відбувається за принципом приєднання до більшості, а та більшість, яка є у екрані телевізора чи будь-якого іншого гаджета не завжди відповідає суспільним і моральним нормам.

Вимоги до мультфільмів:

1. Спрямованість мультфільму на глядача, доступність;
2. Врахування віку дитини та її рівня розвитку, а особливо можливості сприймання;
3. Простота сюжету, для того, щоб діти могли зрозуміти мультфільм;
4. Міцний морально-ціннісний стрижень сюжету через наслідування дитиною головного або улюбленого героя.

Нами було проведено дослідження невеликої групи людей – відвідувачів інклюзивно-ресурсного центру м. Любомль, частина з яких – вимушені переселенці. Серед опитуваних – батьки дітей різних вікових категорій. Ми розробили опитування з метою з'ясування впливу мультфільмів на дітей, а також ставлення

батьків до сучасних мультфільмів.

За результатами опитування (Табл. 1) 100% дітей у досліджуваних сім'ях кожного дня переглядають телебачення, в тому числі і мультфільми. Варто зазначити, що це діти від 2,8 років до 10 років.

Таблиця 1

Параметри	Опитувані, що дали позитивну відповідь
1. Перегляд мультфільмів більше двох годин на день	57%
2. Дитина має постійний доступ до гаджета і сама обирає що і коли їй дивитися	71%
3. Мультфільми обирають батьки разом з дитиною (або опираючись на вподобання дитини)	71%
4. Спільний перегляд мультфільму	100%
5. Копіювання поведінки улюблених героїв дитиною	57%
6. Обговорення переглянутого сюжету, пояснення поведінки, емоційних проявів батьками для дитини	86%
7. Чи є негативні наслідки перегляду мультфільмів?	100%
8. Чи є позитивні наслідки перегляду мультфільмів?	100%
9. Чи впливають мультфільми на розвиток дитини?	86%
10. Чи є необхідність обмежувати дитину в часі на перегляд мультимедіа?	100%

Під час аналізу результатів ми виявили наступну тенденцію: діти, старші 7 років, зазвичай, не копіюють поведінку побачених героїв. Ми пов'язуємо це саме з віком, а також з психологічними новоутвореннями дітей. У цей період відбувається активний розвиток мислення. До ознак критичного мислення в учнів початкових класів відносяться: незалежність мислення, відносна самостійність думок; супротив до навіювання думок, зразків поведінки, вимог інших; критичне ставлення до себе, виявлення власних помилок та адекватне ставлення до них; пошукова спрямованість мислення, прагнення до знаходження кращих варіантів вирішення навчальних завдань; вміння брати участь у діалоговій взаємодії.

Серед негативних наслідків, опитувані виокремили наступні:

- Виражена збудливість;

- Надмірне захоплення сюжетом або окремими героями мультфільму;
- Залежність від гаджетів, мультиплікаційних фільмів, телебачення тощо;
- Копіювання незадовільної поведінки, дій;
- Наслідування «поганих» персонажів;
- Негативний вплив на зір;
- Соціальна неадаптованість.

Позитивний вплив:

- Розвиток пізнавальної сфери;
- Формування ціннісних орієнтацій;
- Розвиток уяви та фантазії;
- Розвиток мислення;
- Пізнання навколишнього світу, формування бачення світу.

На основі аналізу наукової літератури та спираючись на результати нашого опитування ми розробили перелік рекомендацій, які не тільки допоможуть уникнути негативних впливів на дитину, а навпаки, будуть мати розвивальний характер:

1. Обмеження у часі перегляду мультфільмів і мультимедіа відповідно до віку та навантаженості дитини;
2. Обирати контент для перегляду разом з дитиною, опираючись на її вподобання, переглядати спільно з дитиною обрані мультфільми для розуміння того, який вплив може здійснитися при перегляді того чи іншого відео-продукту;
3. Обговорювати з дитиною сюжет мультфільму. Коли йдеться про копіювання небажаної поведінки чи засвоєння негативних моральних норм тощо – з'ясувати де малюк побачив такий прояв поведінки і за допомогою питань, зрозумілих дитині, розібрати і пояснити через героїв мультфільму емоції та наслідки таких дій. Окрім цього, можна пропонувати дитині намалювати героїв мультфільму або ж його сюжет чи будь-який елемент, також можна впроваджувати різні ігри за мотивами переглянутого сюжету з продуманими правилами чи проводити казкотерапію з улюбленими героями малюка. При виникненні емоційних переживань чи страхів у дитини дієвим способом корекції батьками буде вигадати спільно з дитям альтернативний варіант розвитку подій або завершення мультфільму;
4. Стежити за емоційним станом дитини і її зв'язком з переглядом певного контенту. При частих проявах агресії і наслідуванні негативних героїв звернутися за консультацією до дитячого психолога за необхідності.

Роблячи **висновок** слід зазначити, що мультиплікація може бути не лише розважального, а й розвивального характеру, де зміст і структура є чітко сформульованими, а також виконувати завдання цілеспрямованого розвитку, навчання і виховання дітей. Мультиплікаційна продукція та її активне використання може показати ефективність при умові, якщо дитині будуть детально пояснювати усі ситуації, продемонстровані на екрані. З усього вищезгаданого можна зробити припущення, що мультики, які призначені для перегляду дітям, містять у собі великий потенціал для розвитку дитини та позитивного впливу. Спрямованість і якість такого впливу на малюка залежить, зазвичай, від мультфільмів, які дитина переглядає. Для того, щоб сформувати цілісну гармонійну особистість з міцними світоглядними і моральними орієнтирами, необхідним є ретельний контроль мультиплікаційних вподобань дитини зі створенням сприятливого середовища задля становлення особистості.

Список використаної літератури:

1. **Гавриш Н. В., Клокова Г. А.** (2013) Вплив мультфільмів на формування моральної свідомості у дітей. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. № 13 (272). Ч. II. С.103-110
2. **Дудкіна К. А.** (2012) Мультфільм як засіб психологічного впливу на особистість дитини. Наука і освіта : наук.-практ. журнал.
3. **Кротенко В. І., Салтикова Ю. П.** (2017) Психологічна корекція емоційних комплексів дітей із ЗПР старшого дошкільного віку засобами малювання як арт-терапевтичної техніки. Науковий часопис НПУ ім. Драгоманова. Випуск 9;
4. **Міненко О. О.** (2018) Психологічний аналіз сучасної мультиплікаційної продукції та її вплив на психічний розвиток дитини. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / наук. ред. С. Д. Максисенко, Л. А. Онуфрієва. – Випуск 41. – Кам'янець-Подільський: Аксиома, с 188-205.
5. **Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В.** та ін. (2008) Вікова і педагогічна психологія: Навч. посіб. 2-ге вид. К.: Каравела
6. **Wrint J.C., St. Peters, M., & Huston A.C.** (1990) Family television use and its relation to children's cognitive skills and social behavior. In: J.Bryant (Ed.). Television and the American family.

References:

1. **Havrysh N. V., Kloкова G. A.** (2013) Vplyv multphilmiv na formuvannia moralnoi svidomosti u ditey. Visnyk of Taras Shevchenko LNU. No. 13 (272). Chastyna II. P.103-110
2. **Dudkina K. A.** (2012) Multphilm yak zasib psykholoichnogo vplyvu na osobystist dytyny. Nauka i osviti. Zhurnal.
3. **Krotenko V. I., Saltykova Yu. p.** (2017) Psykholoichna korekciia emociinyh kompleksiv ditey iz ZPR starshogo doshkilnogo viku zasobamy maliuvannia yak art-terapevtychnoi tekhniky. Naukovyi zhurnal NPU imeni Drahomanova. Vypusk 9;
4. **Minenko. O. O.** (2018) Psykholoichnyi analiz suchasnoi multyplikaciinoi produkcii ta ii vplyv na psykhhichni rozvytok dytyny. Zbirnyk

naukovykh prac K-PNU Ivana Ohienko, Instytutu Psychologii imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrainy / red. S. d. Maksysenko, L. A. Onufrieva. – Vypusk 41. – Kamianets-Podilskyi: Axiom, pp. 188-205. 5. **O. Skrypchenko. V., Dolynska L. V., Ogorodniychuk Z. V. Ta inshi.** (2008) *Vikova i pedagogichna psykholohiia*: 2 vydannia K.: Caravel 6. **Wrint J.C., St. Peters, M., & Huston A.C.** (1990) Family television use and its relation to children's cognitive skills and social behavior. In: J. Bryant (Ed.). *Television and the American family*.

Savosh I.V., Krotenko V.I. The influents of animated films on the development of the child's psychology

The article considers the problem of introducing various types of media products, primarily animated films, into a child's education, upbringing and leisure time, and their direct impact on a child's development. Based on the analysis of the psychological literature, the contribution of scientists in the study and expansion of knowledge on the chosen topic is identified. The importance of specialists and parents' understanding of all possible influences on a child is substantiated, and the requirements for animated films are specified. Mental processes that are directly affected are stated. Watching a cartoon can often be decisive in learning and understanding emotions and emotional expressions. This happens when a child spends too much time in front of gadget screens from an early age. Factors that make children vulnerable to all that is shown on TV screens are identified, among them: peculiarities of children's psyche and insufficiently formed mental processes. Some contradictions of researchers in this field are pointed out and both positive and negative aspects of the issues are described. The parents' and children's attitudes towards cartoons, as well as the consequences of watching them every day, were studied through a survey. A list of recommendations according to the results of the study is provided.

Keywords: mental development, child development, clinical psychology, mental processes, child psychology.